

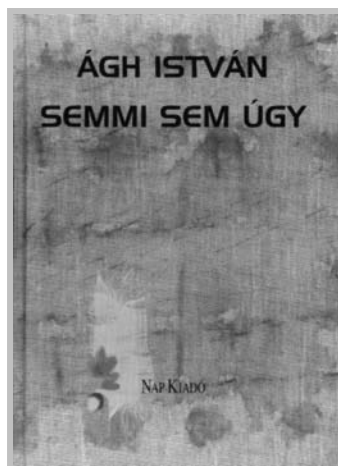
Emlékek jelenidőben

ÁGH ISTVÁN: SEMMI SEM ÚGY

Bizonyos elfogódottsággal fogok hozzá beszámolómhoz Ágh István *Semmi sem úgy* című könyvéről. Nemzedéktársam verseiről, prózáiról és róla magáról nem is tudom, hanyadik alkalommal írok már. Ő a harmadik könyvét előkészítő és beérkezéséhez közeledő költő volt (*A tündér megkötözése* című, remeklő kötete megjelenését várta), én a pálya széléről frissiben az irodalomba csöppent „fiatal kritikus” voltam, amikor a hetvenes évek elején interjút készítettem vele. Nyilatkozatának egyik legmeglepőbb gondolata nem is az eredetét, személyes vonzalmait vagy az irodalmi élet gondjait érintette. Stilisztikai kérdésekre adott válaszára kaptam föl a fejem, amikor ezt mondta: ha Petőfi ma élne, lettrista verseket írna.

A hetvenes évek elején jártunk, s ez akkor merész kijelentés volt. Az írók jókora dorgálásokat kaptak a hivatalos kritikától, ha fittyet hánytak az államilag előírt „realizmusra”, amelyet nemcsak stiláris, hanem ideológiai kategóriaként is értelmeztek. Közben véres és sáros realitásokról sem lehetett beszélni egészen a nyolcvanas évek végéig. Arról például, hogy Ágh István 1956 októberében, a forradalom harmadik napján „a nép nevében” elkövetett Kossuth-téri tömegmészárlás alkalmával megsebesült. (Több írónkról kiderült azóta, hogy jelen volt, amikor eldőrdült a sortűz.) Mélyrehatóan arról sem beszélhetett, ami ellen bátyja, Nagy László *Rokonaink arca* című remekében tiltakozott: a parasztság újbóli meggyötüléséről, melyet az ötvenes és hatvanas évek fordulóján, a közösbe tereléskor hajtottak végre. Emelkedő költőrangja még Nagy Lászlónak sem adott olyan fokú védettséget, hogy ezt a versét változtatás nélkül hozhassa nyilvánosságra. Az „Arcukat gyötrellem / széjjel ne szedje, / mikor a földek / forradnak egybe, / ha a csillag foga között / őrlődik a mesgye!” versszak egy ideig csak cenzúrázva jelenhetett meg: „... ha a dörgő fényességben / őrlődik a mesgye!” A cím is ennek megfelelően alakult a korábbi közlésekben: *Dörgő fényességben*. A kényszerű változtatás nem ártott a költeménynek. A kép egy fokkal rejtjelesebben, de kemény, mennydörgésszerű hangzásokkal érzékelteti, hogy a föld erőszakos kisajátításáról s a vele járó, tömeges sorstragédiákról van szó. Mert valahol megíratott, hogy a történelem mindenkor vesztese az legyen, aki a kenyérnek valót előteremt a földből. (Vajon ma nem így van?) Az igazi költő megtalálja módját, hogy a kárvallottak nevében kimondja ezt.

Ágh István is megkereste azt a csapást, amelyen át elérte a kilátót, ahonnan szabadon széttekinthetett. Eleinte a stílus szabadságával és a személyes hang vállal-

Nap Kiadó
Budapest, 2003
100 oldal, 1950 Ft

lásával sikerült neki elérnie azt a kamaramuzsikára jellemző bensőségességet, ami – a szimfonikus erejű Nagy László magához emelő és ugyanakkor szorongató kötelezettséget éreztető példája nyomán – már első megszólalásai alkalmával újszerűen és eredetien hatott. Ugyanazt a világot, ugyanazt a szülőföldet és családi sorsot merőben máshogy, a maga emberségéből megidézni, mint *A vasárnap gyönyöre*, a *Rege a tűzről és jácintról* és *A zöld angyal* költője tette – ez meglehetősen próba elé állította. Vállalta az avantgárdot is, pedig nem avantgárd költő akart lenni, hanem eredendő hajlamai szerint óhajtotta művelni költészetét, a nyers valóság s a nehezen megragadható álmok sajátságos elegyét. Ahogy idestova negyven éves működését végigtekintem, úgy érzem, mintha nemcsak közös nemzedékünk elé tartana tükröt, egyazon korszak visszfényét adva. A magam külön világot jelentő sorsára is ráismerni vélek. Az életszentségek megélésének párhuzama és egyidejűsége igazolhatja ezt. Az első gyermekkori eszmélkedések, szavak ízelelése, ismerkedés a természettel. A diákkor, az első szerelmek, a házasság. Találkozások a halállal, társakéval, barátokéval; letaglózó családi veszteségek. Történelmi sérelmek; tanúskodás. Közös remények és közös csalódások. Agh István elbeszélése, mely budapesti lakóhelyeinek történetéből áll össze (*Albérleteim*), az egyik legfontosabb vallomás a korosztály által megélt lakásínségről, melyről a maga más-más módján Baranyi Ferencnek, Weöres Sándornak is felejthetetlen szavai voltak. (*Ballada az elkényeztetett ifjúságról*, illetve *Szeretők a nagyvárosban*.) De nem az életút megfelelései fontosak – ahogy a falusi–városi környezet és a vele járó életkörülmények eltérései sem –, hanem a költői ráismertetés ereje. A vers minősége tehát. Az, amitől minden igazi költészet úgy ejt varázslatba, hogy a benne fölidézett életanyagot magunkénak érezzük. Csakis ez keltheti bennünk azt a nélkülözhetetlen illúziót, hogy a versben a mi életünkről van szó, rólam, rólad és rólunk.

*

Olyan önéletrajzi költőnek látom Ágh Istvánt, aki egyszerre igényli a leghétköznapibb földközeli dolgok lírai rögzítését, és érezteti közben a fölötte levő magasságot, a szférákon túli eszmét. „(...) hiába teljes, ha sohase látszik / a menny egésze, / elveszti az ember / jobbik felét” – írja *Holdviszony* című versében, amelynek alaphelyzete rendkívül egyszerű. Szobája ablakából kinézve a költő az égboltnak csak egy szeletét láthatja a szomszédos tűzfalak, házetetők között, amelyen megjelenik, majd rövid idő múlva eltűnik a hold. A szűkös látvány a *teljesség* hiányára és igényére, *létszükséglet* voltára figyelmezteti. Versei sokszor kihívóan „partikuláris” dolgokat örökítenek meg (ahogy a magánemberi dolgokat a művekben illetéktelennek tartó esztéták mondják), de a művek mégsem akadnak fenn a privát ügyek zátonyain. Magánügy például az az „ősemberi” szorongás, amely a földtől elszakadó repülőgépen fogja el az embert, de mégsem marad érdektelen, ha a versben legyőzi a magasság fölemelő élménye: a félelem feloldódik „a másik világ veszett káprázatában” s a „földöntúli szépség” közegében. A nagy ellentétek összeszokrátatása, a nehézkedési erőt legyőző Ikarosz-élmény s a gyarlóságokon való fölülemelkedés az Ágh-versek vonzó tulajdonságai közé tartozik. Minél alantabb határozza meg a kiindulási pontot, annál nagyobb lendületet vesz a gravitáció leküzdéséhez. Az elrugaskodás ereje ad magas röptöt versének. Máskor a lent maradás, az anteuszi földközelség ad neki biztonságot: „Annyi ikaruszi törvénysértés után / végre földszintes békességbe értünk” – sóhajt fel egy vízparti házban. „Mert mi vagyunk a ház, s a tárgyak élő része” – teszi hozzá a belső, a lelki „körülmények” jelentőségére ocsúdva.

Egy nyolcsorosában lelhetjük meg ars poeticáját: „Lírai szenvedély híján üres a vers, / szerelem nélkül hasztalan az élet” (*Magára hagyott*). Hamvukba haltak azok a versek, amelyek pusztán valamilyen divatos szövegmanipuláció kedvéért születtek. A stílustanulmányok is arra szolgálnak, hogy új eszközök álljanak a költő kezéhez az újszerű gondolat, élmény minél hívebb kifejezéséhez. Az újszerűség pedig az egyszerűség s az örök visszatérés egységében rejlik. Ezért érzünk mindig valamit ismerősnek az eredetiségben. Ezért érezzük úgy, hogy velünk történt meg az az élmény, amely a meglepetés erejével hat ránk a műben. Olvasói ráismerésünk a világra mindig ráismerés magunkra is.

Ágh István élete egyszeri, megismételhetetlen tünemény, de a verseskönyv első huszonhárom költeménye úgy áll össze önéletrajzi ciklussá, mint Szabó Lőrinc *Tücsökzenéje*. Az *Idézetek a megtalált időből* fejezetcím Proust *Az eltűnt idő nyomában* című regényére is utal, éppen az emlékképek finomságával és partikularitásával: „anyámhoz menekülve / kapaszkodnék a bársony bimbócskába / álla alatt, hogy azon elaludjak” – az emlékezet legrejtettebb rétegeiből, még az eszmélkedés előtti idők legaljáról hozta felszínre ezt a képet. A versek rendje azonban Szabó Lőrinc építkezésére emlékeztet. A versek tizennyolc sorból állnak, melyek általában tizenegy szótagos jambikus sorok, s a rímelés itt is majdhogynem mellékes, akárcsak a *Tücsökzenében*. Ágh nemcsak a csengő rímeket kerüli, mint Szabó Lőrinc. A páros és keresztřímet is szabálytalanul váltogatja, ki-kihagy egy-egy rímpárt, s szinte csak az utolsó két sorban összecsendülő rímpár zenei lezárásában következetes. A huszonhárom versből álló ciklus formaművészete főleg a kompozícióban rejlik: a teljes élet káprázatát kelti az olvasóban. Minden vers egy-egy hangulatképet idéz fel, ám ezek a szimbolikus mozzanatok az életút stációi egyúttal. Megkapó, ahogy az élet nemzedékről nemzedékre folytatódó és visszatérő körforgását is érzékelteti azzal, ahogy saját, beszéd előtti eszmélkedésének emlékképeiből kiindulva eljut nagyapokoráig: kis unokájának „világhódító kedves cikázása” fölött ügyel, hogy „semmi baj ne érje / ezen a kétszobányi csatatéren”. Szép, ahogy a tipegő kisgyerekkort s az öregséget összeköti a szeretetben fogant bölcsesség: „s én maradok már minden öregember, / ő meg kisgyermekkorára egy öregnek” (*Gyerekekjáték*).

A lehangadt, de sosem szenvtelen életbölcesség már az előző kötetben is jócskán észrevehető hozadék volt Ágh költészetének. Akkor lányainak házasodása szembesítette őt az életből kirekesztettség, az öregség döbbenetével, és ezt a riadalmat – a magára maradást – küzdötte le a megértés, az utódok örömeivel betelni tudó szeretet. Most már maga a lassulás, az élet ízeinek ráérősebb és kitartóbb élvezése ad értelmet olyan semmiségeknek is, mint egy esti séta a Gellérthegy tövében (*Lassú*). Ha nem telne öröme ebben a lassulásban, akkor „nem is volna / virág, madár, és talán én se lennék / különben más, csak elvakult sebesség” – ismeri föl lélek és valóság kölcsönöségét. Viszonylagos derűlátását súlyos szavakkal ellenpontozza a *Mikor a vénség megkísért* cím alatti vers: „mintha apámat látnám, megijeszt / a szellem szunyókáló pislogása, / oly ébrenlét, mely annál rövidebb, / mennél kevesebb van hátra”. Hozzávetőleges bizonyosságnak csak a vers fanyar vigasza marad, „hátha kihadar / a szó majd néhány pirosszemű percet, / amit csak folytatni lehet, / amiért mégis érdemes...”

A *Tücsökzenét* a természet ezernyi lényének muzsikája foglalja keretbe. Ágh versciklusát egy zongorakonzert élménye zárja le ünnepélyesen, az élet szépségeivel és szomorúságaival eltelt. Megbékélés ez azzal a mementóval, amely végessége tudatával egyre gyakrabban terheli az öregedő embert. „...egyszerre sose látott örvény / ra-

gadt magával, / hogy a halálba szeressek / amíg hallom, s oly éteri világot / tárt föl, amit már nem értek, csak érzem / a lét isteni részét az egészben” (*Zene*). Ez a szorongásoldó pillanat elhitheti, hogy más a zenei harmóniában *megnyugodni*, mint *belenyugodni* végzetünkbe.

A tudatosan szerkesztett önéletrajzi ciklusban az *Egyszer volt* és a *Ketten a hídon* tölti be a tengely szerepét: körülöttük fordul át az ifjúság az öregségbe az egymással szembe fordított életkorok ellentétéivel. Az előbbi egy negyven éve szeretett és szem elől veszített lányt képzelte el öregén, az utóbbi pedig azt az ifjúkori önmagát idézi föl a múltból, aki valamelyik szerelemben átvirrasztott éjszaka után egy sportszatyros öregemberrel találkozik a Margit hídon. Félelmetes ez a szembesülés. Az egymást megtagadó nemzedékek közvetett öngyilkosságára vetít fényt az ifjú diadalmaskodása: „s mert fölismertem / fiatalságom rémét az öregben, / fölujjongtam, legalább vegye észre, / micsoda mámor izzik iszonyomban, / megöltem volna múltamért cserébe, / de inkább élethosszra megbosszultam / minden bűnét, ahogy szemébe vágtam / diadalmasan buja éjszakámat”. Az igazság, az élet igazsága az ifjú oldalán áll, de csak a sportszatyros öreg önzetlenségével érthető meg ez a könnyörtelenség.

Játszik, számolgat az elme, szétszedi és újból összerakja az eltűnt időt, mágikus számokra bontja. Héttel osztja a megélt éveket Agh a *Kilencszer hétben*: „utoljára azt kívánom / ne siessen az az óra / ám egy vénember fejemben / rám számol mert visszaszámol / kilencszer hét hatvanhárom / esztendő fordítok szembe / kijátszom ha elvarázslom”. A tétre menő játék a számokkal mintha Marsall Lászlóval rokonítaná, még inkább *A hetediket* író József Attilával, aki pedig még nem is az évekre gondolt a hetes varázsszám bűvöletében. „Legelsőre unokáim / hangján szólok múlthatatlan / másodikra lányaimmal / hogy jókedvem föl ne adjam / harmadikra rokonságom / ápolom a temetőkkel / negyedikre fölajánlom / aranybetűs életművem / ötödikre kérem isten / áldását az ifjú párra / hatodikra búcsút intek...” – és így tovább, a virágokkal való újjászületésig. Ha jelképes ez az újjászületés, akkor panteisztikus hitjelkép a halhatatlanságról.

*

Egyik legkedvesebb költője Berzsenyi Dániel – *Dani uraság* címmel életregényt írt róla, versben is többször idézte már. Most az ifjúi révbe jutás halhatatlan verséről, az *Osztályrészemről* írt öregkorra szóló parafrázist. Nem túlzás, ha így határozom meg a vers műfaját: óda az öregséghez, óda az elmúló, de vállalható élethez. A mindvégig magasan lebegtetett mű második versszakában érzem azt az erőteljes szárnyacsapást, melynek erejével a további öt szakaszon át lendületéből mit sem veszítve siklik tovább a vers: „Eltűnt kijátszott fiatal koromnak / Kínja s a férfi becsapott magánya. / Biztos talentum mentett s az erős szív / Jussa, szerencse.” Az sem túlzás, hogy Agh Istvánnak boldog versei vannak ebben a kötetében. Voltak az előzőkben is, de aszúborrá itt érlelődtek. Marasztaná a verőfényes őszi napot, választotta oldalán az ifjúságból megőrzött pillanatot, mellyel „ábrándjainkat négyökrös szekér / viszi tovább” (*Szép őszi nap*). Krúdy Gyula, Jékely Zoltán, Simon István és más, szeretett poétalelkek segítik az emlékek megőrzésében, „hogy a Múza véglegesen övé legyen, ne a / parazita léhűtőkhöz meneküljön a / kibírhatatlan szenvedély elől”. Mélyen igaz sorok! Fölteszi a kérdést egykori sorsosának s nemzedéktársának, Serfőző Simonnak, hogy „miféle baljós égi jel / ismétli magát az időben” ott, ahol „létüket / az inség szikesén vetik meg” még mindig oly sokan. A boldog-szomorú versek hangulatából elemi erővel zökkenti ki az

olvasót ez a közügy-költemény, majd az októberi versek rázzák föl kedélyét s lelkiismeretét: a *Kossuth tér, 1956* alcímet viselő *Ősszegyűjtött vallomások* meg az *Októberi fogadalom*. „Korhű változata éled az utódaiban” a hóhérnak, ahogy láttuk már néhány alakban nyájasan föllebegő kísértetét. „Hiába hegedt be a seb, a gyalázat helye fáj”, mondja sajgó szavakkal Agh István. A vers hőstett, az életet véglegesítő gesztus, ahogy az alkotóereje teljében meghalt Orbán Ottó utolsó pillanatát látja. „...kezdődik a megfordíthatatlan / roham, a semmit cibáló arkangyal / alakjában a telhetetlen múzsa / erőlködése, hadaró kezével / még egy utolsót kicsépelni, hátha / előperreg valami élő ének” (*Képzeltetés Orbán Ottó emlékére*).

A könyvet olyan vers zárja, melyben a költő megtér az őszi házba, s mindaz, amit egy kötetnyi versben boldogan, sóváran, olykor diadallal, máskor meg szomorú nosztalgiával földézett a múltból, fenyegető rémképpé válik a dalban: „van is attól félni való / magától nyílik az ajtó / se nem zsandár se nem rabló / inkább mihozzánk hasonló”.

Szeretjük az életet, szeretjük eleinket –, és mégis, visszasóvárgott pillanataival, boldog óráival együtt is milyen szörnyű volna még egyszer végig élnünk az életet, ismerve azt a sok szörnyűséget eleinkkel, sorstársainkkal együtt, úgy ahogy volt, elejétől mindmostanáig.

Alföldy Jenő

